

Tilburg University

Het succes van lokale nieuwkomers

van Ostaaijen, Julien; Peeters, Milou; Jennissen, Sander

Published in:
Bestuurswetenschappen

DOI:
[10.5553/Bw/016571942021075004004](https://doi.org/10.5553/Bw/016571942021075004004)

Publication date:
2021

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van Ostaaijen, J., Peeters, M., & Jennissen, S. (2021). Het succes van lokale nieuwkomers: Een verkenning naar het ontstaan en de succesfactoren van nieuwe lokale politieke partijen. *Bestuurswetenschappen*, 75(4), 33-51. <https://doi.org/10.5553/Bw/016571942021075004004>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Het succes van lokale nieuwkomers. Een verkenning naar het ontstaan en de succesfactoren van nieuwe lokale politieke partijen*

Julien van Ostaaijen, Milou Peeters & Sander Jennissen

In dit onderzoek analyseren we de ontwikkeling van de 46 lokale partijen die bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 als nieuwe partij minstens tien procent van de stemmen halen. Het doel is te bepalen welke factoren het meest relevant zijn voor deze succesvolle toetreding en overleving van deze groep partijen. Hiervoor nemen we onder andere interviews af met partijleiders van deze partijen, maar ook, ter vergelijking, met partijleiders van partijen die geen zetel wisten te behalen. Een belangrijk gemeenschappelijk kenmerk van de succesvolste lokale partijen is dat zij onvrede over de lokale politiek op een aansprekende manier verwoorden en kiezers perspectief bieden. Ze doen dat met mensen op de lijst die in de kernen bekend zijn en zich actief inzetten. Bij de partijen die hun verkiezingswinst vier jaar later zelfs nog overtreffen, zijn de volgende factoren in wisselende samenstelling aanwezig: eenheid in de partij of althans geen voor de samenleving zichtbaar 'gedoe', zichtbaar en aantrekkelijk voor inwoners, duidelijk iets bereikt hebben en dat ook in de samenleving kunnen overbrengen. De meeste oprichters van de succesvolste nieuwkomers zijn eerder politiek actief geweest voor een lokale afdeling van een politieke partij. Eveneens opvallend is dat driekwart van de succesvolste nieuwkomers uit gemeenten met maximaal 40.000 inwoners komt.

De relevantie voor practitioners, in het bijzonder voor politici van lokale partijen: (a) Het artikel toont aandachtspunten in de ontwikkeling van nieuwe lokale partijen die te maken hebben met hun (electoraal) succes. Dat is relevant voor mensen die erover denken een nieuwe partij op te richten en voor recent opgerichte (lokale) politieke partijen. (b) Het artikel sluit af met enkele lessen voor politieke partijen en de lokale politiek als geheel om aantrekkelijk te zijn/blijven voor grote groepen inwoners. Dat is relevant voor alle betrokkenen in en bij de lokale politiek en (bestaande) politieke partijen in het bijzonder.

1 Inleiding

Lokale partijen doen het goed bij de gemeenteraadsverkiezingen. In maart 2018 haalden ze gezamenlijk bijna dertig procent van de stemmen. Ook nieuwe lokale politieke partijen doen het goed. Elke vier jaar worden tientallen tot honderden nieuwe lokale partijen opgericht waarvan een groot deel zetels haalt (Van Ostaaij-

* Dit onderzoek is een bewerking van onderzoek naar de succesfactoren van nieuwe lokale partijen (Van Ostaaijen e.a., 2020). Het is deels gebaseerd op Van Ostaaijen e.a. (2021). Zie de literatuurlijst bij dit artikel.

en, 2019; Euser, 2009; 2015). Het onderzoek in dit artikel richt zich op de meest, en in minder mate, de minst succesvolle nieuwkomers van 2014. Wat maakt dat sommige nieuwe lokale partijen het zo goed doen en hoe verloopt hun ontwikkeling daarna? Hiermee hopen we ook lessen te trekken voor de politiek en politieke partijen in het algemeen; wat kunnen zij van deze succesvolle partijen leren? Wetenschappelijk willen we meer inzicht bieden in de factoren die op lokaal niveau voor nieuwe partijen relevant zijn. Hiervoor gebruiken we kwalitatieve methoden, met name interviews, terwijl voor dit soort onderzoek doorgaans kwantitatieve analyse wordt gebruikt. Deze vragen leiden tot de volgende centrale vraag in dit artikel: *welke factoren zijn het meest relevant voor de succesvolle toetreding en overleving van lokale partijen die bij hun eerste verkiezingsdeelname minstens tien procent van de stemmen halen?*

2 Over (nieuwe) lokale partijen

Over lokale partijen zijn verschillende definities in omloop (Van Ostaaijen, 2019). Onder een lokale partij verstaan we ‘een of meerdere personen die mee (willen) doen aan de gemeenteraadsverkiezing(en) van één gemeente zonder een organisatorische verbinding met een politieke partij die dat ook in een of meerdere andere gemeenten doet of meedoet aan de verkiezing van Provinciale Staten, waterschap, Tweede Kamer of Europees Parlement’ (Van Ostaaijen, 2019; De Jong, 2018). Met organisatorische verbinding wordt met name bedoeld dat de lokale groep personen feitelijk een lokale afdeling is van een regionaal of landelijk georganiseerde partij, maar zoals Heyerick (2016) in haar proefschrift laat zien, zijn er verschillende gradaties waarop een partij op lokaal niveau verbonden kan zijn met een partij die (ook) op een ander niveau actief is. De laatste decennia is het aantal stemmen op lokale partijen toegenomen. Door verschillende recente publicaties wordt ook steeds duidelijker waarom kiezers op een lokale partij stemmen (zie o.m. Van der Meer & Van der Kolk, 2016; Jansen & Denters, 2019; Otjes, 2019). De invloed die lokale partijen op de opkomst hebben, lijkt desalniettemin verwaarloosbaar (Van Ostaaijen e.a., 2016; Van Ostaaijen e.a., 2019). In dit artikel richten we ons echter op het ontstaan en de ontwikkeling van de lokale partijen zelf. Daarvoor richten we ons op de succesvolste nieuwe lokale partijen uit 2014. Hoewel er over het aantal nieuwe lokale partijen dat elke vier jaar tot de gemeenteraad toetreedt geen overeenstemming bestaat – waarschijnlijk als gevolg van de verschillende definities in omloop zijnde definities (Van Ostaaijen, 2019: 9-10) – telt Euser (2015) na de verkiezingen van maart 2014 het aantal van 324 nieuwe lokale partijen. We richten ons kwalitatief onderzoek op de meest succesvolle daarvan, de zogenaamde ‘land slide’ partijen, partijen die met minstens tien procent van de geldig uitgebrachte stemmen in de gemeenteraad terechtkomen (Euser, 2009). Onder niet-succesvolle partijen verstaan we de partijen die (in 2014) ondanks deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen geen zetel wisten te behalen.

3 Theoretisch kader en onderzoeksaanpak

3.1 Theoretisch kader

Voor de ontwikkelingen van (nieuwe) politieke partijen wordt vaak verwezen naar Pedersen (1982). Pedersens model gaat ervan uit dat iedere politieke partij een levenscyclus kent. Pedersens model werkt met drempels die een partij moet overwinnen om een volgende levensfase te bereiken. De *verklaring* is het moment dat een politieke groep de intentie uitspreekt om aan verkiezingen mee te doen en daarmee het moment dat een politieke groep (mensen) een politieke partij (organisatie) wordt. Bij *autorisatie* moet een partij voldoen aan de (wettelijke) voorschriften om aan de campagne en/of de verkiezingen mee te kunnen doen. Bij *representatie* is de partij met een of meer zetels vertegenwoordigd in een vertegenwoordigend orgaan. De laatste drempel is *relevantie*. Dit wordt door Pedersen als een belangrijke, maar moeilijk te operationaliseren drempel gezien en er wordt dan ook weinig aandacht aan besteed. Deschouwer (2008) werkt dit verder uit door onder meer de keuze om al dan niet te gaan besturen mee te nemen. Over het algemeen wordt de deelname aan regering of bestuur als relevanter dan oppositie voeren gezien, omdat het dan beter mogelijk is om een politiek programma uit te voeren. Nieuwe politieke partijen zijn kwetsbaar als ze deze fasen snel doorlopen (Deschouwer, 2008: 12); een snelle doorbraak kan ook een snelle neergang betekenen.

In dit onderzoek kijken we naar de ontwikkeling van de succesvolste nieuwkomers uit 2014. We analyseren hun ontwikkeling door gebruik te maken van de factoren uit eerder onderzoek naar nieuwe partijen, met name onderzoek van Bolleyer en Bytzek (2017) en in het verlengde daarvan dat van Beyens e.a. (2016). Bolleyer en Bytzek (2017) hebben onderzoek gedaan naar 135 nieuwe politieke partijen in 17 democratiën in de periode tussen 1968 en 2015. Ze focussen op de electorale gevolgen van de doorbraak en de factoren die daarbij voor de organisatie van de partij van belang zijn. Beyens e.a. (2016) analyseren alle twintig Nederlandse (en tien Belgische) partijen die tussen 1950 en 2003 in het parlement zijn gekomen. Aan het eerste onderzoek ontleen we de volgende factoren: moment van oprichting (*time for party building*), opgericht uit een sociale groep of door een entrepreneur (*entrepreneurial versus rooted new parties*), stabiel leiderschap (*leadership discontinuity*), ideologische positie (*ideological position of the new party*) en bestuurlijke verantwoordelijkheid (*government responsibility*) (Bolleyer & Bytzek, 2017). Het moment van oprichting gaat om de tijd tussen oprichten en doorbraak van de partij, maar in dit onderzoek plaatsen we dat in het bredere kader van partij-oprichting en -organisatie. Daarbij hoort ook de vraag of de partij is opgericht door een of enkele entrepreneurs of is ontstaan uit een al bestaande beweging (zie ook Krouwel & Lucardie, 2008; Holtmann, 2008). En we kijken naar het (politieke) profiel van de oprichter en concrete activiteiten met betrekking tot oprichting en organisatie, zoals het aantal leden, financiën en bestuur (Beyens e.a., 2016; Bolleyer e.a., 2012: 974), alsook eventuele afsplitsingen. Voor wat betreft stabiel leiderschap kijken we of de oprichter in 2018 nog actief is en of de lijsttrekker bij de verkiezing in 2014 dezelfde is als bij de verkiezing in 2018.

Voor de ideologische positie baseren we ons onder meer op onderzoek van Otjes (2021), die alle lokale partijen voor de verkiezingen van 2018 ideologisch heeft ge-positioneerd. Vervolgens testen we een aantal in de literatuur impliciet of expliciet opgeworpen hypothesen met betrekking tot (lokale) partijen, namelijk of de partij een single-issue-partij is (Sikk, 2011; Lucardie, 2000), of de partij de manier van politiek bedrijven wil veranderen (Euser, 2009), of de partij als anti-establishment- of protestpartij kan worden gekarakteriseerd (Boogers e.a., 2007) en/of er in de gemeente sprake was van een ‘party exit’, oftewel of er een partij uit het politieke landschap is verdwenen en er zo mogelijk ruimte is gemaakt voor een nieuwe partij (Laroze, 2019). Onder bestuurlijke verantwoordelijkheid kijken we of de partij heeft bestuurd, met hoeveel wethouders en al dan niet als grootste partij in de coalitie. En ten slotte nemen we enkele contextuele factoren mee, zoals provincie, het lokale partijlandschap en of er sprake was van een herindeling. Dat leidt tot een analysekader gevisualiseerd door tabel 1.

Tabel 1 *Analysekader succesvolste nieuwe lokale partijen*

Factor	Inhoud/vragen
Lokale context	Provincie Gemeentegrootte (in aantal inwoners) Lokaal partijlandschap en party exit: zijn er in 2010 of 2014 politieke partijen uit de gemeente verdwenen? Herindeling
Partijoprichting	Moment van oprichting Opgericht uit een sociale groep of door een entrepreneur Opgericht door afsplitsing Opgericht door iemand die al in de lokale politiek actief was
Partijopbouw	Budget voor verkiezing 2014 en 2018 Aantal leden 2014 en 2018 Aantal afsplitsingen van fractie en partij
Stabiel leiderschap	Is de oprichter van de partij (en/of partijleider) in 2014 nog steeds actief in 2018? Is de lijsttrekker uit 2014 ook de lijsttrekker in 2018?
Ideologische positie	Ideologische plaatsbepaling Aanleiding voor oprichting Single issue of brede agenda Protest- of anti-establishmentpartij Wil de partij op een andere manier politiek bedrijven?
Bestuurlijke verantwoordelijkheid	Heeft de partij bestuurd, wanneer en met hoeveel wethouders? Was de partij de grootste in de coalitie?

3.2 *Onderzoeksmethodiek succesvolste nieuwkomers: deskresearch en interviews*

Op basis van een overzicht van gemeenten uit 2014 hebben we de verkiezingsuitslagen van alle lokale partijen verzameld. Hiervoor gebruiken we de data van de Kiesraad, gepubliceerd op de website www.verkiezingsuitslagen.nl. Vervolgens hebben we de deelnemende lokale partijen uit 2014 die minstens tien procent van de geldig uitgebrachte stemmen haalden, vergeleken met de deelnemende partijen uit 2006 en 2010. Nieuwe lokale partijen zijn de partijen die in 2014, maar niet in 2010 en/of 2006 aan de gemeenteraadsverkiezing in hun (in het geval van herindeling: oorspronkelijke) gemeenten hebben meegedaan. Dit leidde tot een lijst van 46

partijen. Op basis van krantenartikelen, gemeentelijke websites en websites van politieke partijen hebben we voor deze partijen de vragen uit het analysekader proberen te beantwoorden. Daarna hebben we op basis van twee criteria enkele partijen voor verder onderzoek geselecteerd: of de partijen tussen 2014 en 2018 deel hebben uitgemaakt van het college en of ze bij de gemeenteraadsverkiezing in 2018 een groter of kleiner percentage van de stemmen hebben behaald ten opzichte van 2014. Dat leidt tot vier categorieën partijen: bestuurd/gewonnen, bestuurd/verloren, oppositie/gewonnen en oppositie/verloren. Van elke categorie hebben we de drie partijen geselecteerd die in 2018 (in geval van verlies) het hoogste percentage verloren of (in geval van winst) het hoogste percentage wonnen. Omdat uit de categorie 'bestuurd/verloren' twee partijen uit dezelfde gemeente in aanmerking kwamen, hebben we in deze categorie een extra partij geselecteerd. Van deze dertien partijen hebben we de oprichter/lijsttrekker (en in een enkel geval de voorzitter) benaderd voor een interview over: de reden voor oprichting, hoe ze daarbij vervolgens te werk zijn gegaan, de inhoudelijke standpunten, de partijorganisatie, de verkiezing van 2014 en hun eigen verklaring van het succes, hun functioneren in de lokale politiek, hun relatie in/met de lokale samenleving en de verkiezing van 2018. Omdat sommige lijsttrekkers/oprichters de mogelijkheid boden ook met een andere oprichter te spreken, hebben we in totaal met veertien oprichter(s) en/of lijsttrekker(s) en één 'gewoon' raadslid van dertien succesvolle lokale nieuwkomers een interview gehouden. Drie gesprekken vonden telefonisch plaats, de overige op de locatie. Naast de oprichters/lijsttrekkers zijn de griffiers van de desbetreffende gemeenten benaderd. In totaal waren acht griffiers bereid tot een gesprek. Met hen zijn telefonische interviews gehouden. Alle interviews zijn in de tweede helft van 2019 en de eerste helft van 2020 afgenomen.

3.3 *Onderzoeksmethodiek niet-succesvolle nieuwkomers: deskresearch en interviews*

Eveneens via gegevens van de Kiesraad hebben we de niet-succesvolle partijen van 2014 in kaart gebracht. Dat bleken 101 partijen te zijn. Veel van deze partijen bestonden in 2019 echter niet meer. We zijn daarom allereerst op zoek gegaan naar wie in 2014 van deze partijen de lijsttrekkers waren. Dit hebben we gedaan via nieuwsberichten die we via internet en Nexis Uni hebben geraadpleegd. Daarna zijn we op zoek gegaan naar contactgegevens. We hebben de lijsttrekkers op verschillende manieren benaderd: Facebook, Twitter, LinkedIn, website van de nog bestaande partij en mail. Van 79 partijen hebben we de lijsttrekker kunnen achterhalen en van 41 van hen ook de contactgegevens. Met al deze 41 lijsttrekkers hebben we contact opgenomen. Uiteindelijk hebben elf lijsttrekkers een (telefonisch) interview toegezegd. De interviews waren bedoeld om de resultaten van de succesvolste nieuwkomers te spiegelen: wat zijn de overeenkomsten en de verschillen met de partijen die geen enkele zetel haalden? In de interviews werden de volgende onderwerpen besproken: de reden van oprichting, de achtergrond van de oprichter en van de overige betrokkenen, de partijorganisatie, de kandidaten(lijsten), hun maatschappelijke achtergrond, de inhoudelijke standpunten van de partij, de campagne, het campagnebudget, de bejegening door andere partijen, de media, de reden waarom zij dachten geen zetel te hebben gehaald en of en hoe de oprichters na 2014 politiek actief zijn gebleven.

3.4 Beperkingen van het onderzoek

Het is goed enkele beperkingen van dit onderzoek expliciet te maken. Allereerst ligt de nadruk op de visie van de oprichters/lijsttrekkers van de succesvolste partijen. Dat kan onder meer tot gevolg hebben dat zij hun eigen rol in de ontwikkeling van de partij (te) groot maken. Hun visie is daarom gestaafd in interviews met griffiers. Een tweede beperking betreft de interviews met lijsttrekkers van niet-succesvolle nieuwkomers. Veel van die partijen bestaan niet meer en het vinden van de voormalige lijsttrekkers bleek lastig. Voor deze groep bleek een nadere selectie op basis van vooraf bepaalde maatstaven daarom niet uit te voeren. Het is mogelijk dat deze groep lijsttrekkers daarom minder representatief is voor alle niet-succesvolle partijen.

4 Resultaten (deel 1): wat we weten over de 46 succesvolste lokale nieuwkomers

Als eerste gaan we na wat we van de 46 succesvolste nieuwkomers uit 2014 (en in een enkel geval de niet-succesvolle nieuwkomers) te weten zijn gekomen. Dat leert ons dat de 46 succesvolste lokale nieuwkomers uit 44 gemeenten komen, verspreid over alle provincies.¹ Opvallender is de spreiding qua gemeentegrootte. Zo komt driekwart van de succesvolste nieuwkomers uit gemeenten met maximaal 40.000 inwoners. Slechts twee van de succesvolste nieuwkomers komen uit gemeenten met meer dan 60.000 inwoners. Geen van de succesvolste lokale nieuwkomers komt uit een gemeente met meer dan 80.000 inwoners. Het verschil met de nieuwkomers die geen zetel hebben gehaald, is groot. Zie tabel 2.

Tabel 2 *Verdeling van de succesvolste nieuwe lokale partijen en niet-succesvolle nieuwe lokale partijen uit 2014 over verschillende gemeentegrootten, in percentages²*

Inwoneraantal (x 1000)	0-20	20-40	40-60	60-80	80-100	100 +
Aantal succesvolste nieuwkomers (n = 46)	43	33	20	4	0	0
Aantal niet-succesvolle nieuwkomers (n = 101)	7	11	13	12	4	54
Aantal gemeenten met deze gemeentegrootte ten opzichte van totaal aantal gemeenten (n = 404)	34	37	14	5	2	8

Alle succesvolste nieuwkomers zijn opgericht in de vier jaar voor de verkiezingen van 2014, veruit het merendeel in 2013. Vervolgens hebben we gekeken naar 'party exit', oftewel: was er een gat in de electorale markt doordat er in 2010 of 2014

- 1 In twee gemeenten (Meerssen en Marum) komen in 2014 twee nieuwe lokale partijen met minstens tien procent van de stemmen in de gemeenteraad.
- 2 Enkele van de grootste gemeenten hebben ook een groot aandeel in het aantal niet-succesvolle partijen, met name Amsterdam met 10, maar ook Rotterdam (5), Lelystad (5), Almere (4), Den Haag (3) en Eindhoven (3).

partijen van het politieke toneel verdwenen? Dat blijkt in 25 van de 44 gemeenten het geval. In die gemeenten is in 2010 en/of 2014 een partij verdwenen die vier jaar eerder nog wel aan de verkiezing meedeed en een of meer zetels haalde. Het kan dus zijn dat de succesvolle nieuwkomer van dat electorale gat heeft kunnen profiteren en/of zelfs dat (enkele) raadsleden van de opgeheven partij als nieuwe lokale partij verder zijn gegaan. Zo is GroenWit in Vlieland min of meer een voortzetting van de voormalige PvdA-fractie, en is de oprichting van de twee succesvolste nieuwkomers in Meerssen expliciet verbonden aan het wegvallen van 'Partij Jo de Jong', die in 2010 daar veertig procent van de stemmen haalde.

Als we kijken naar de oprichters, valt op dat veel van de nieuwe partijen zijn opgericht door mensen met (lokale) politieke ervaring. Voor 42 partijen is de oprichting terug te herleiden tot het initiatief van een of meerdere 'entrepreneurs'. Dat betekent dat het geen sociale groeperingen waren die op enig moment een politieke partij geworden zijn, maar een of enkele individuen die samen zijn gekomen met als doel het oprichten van een partij. Een van de opvallendste resultaten is vervolgens dat de oprichters zelden onbekend zijn met de (lokale) politiek. Maar liefst 41 van de 46 succesvolste nieuwkomers zijn opgericht door personen die al in de (lokale) politiek actief waren. Dat wil zeggen dat ze voorafgaand aan het oprichten van de lokale partij politieke ervaring hadden als raadslid, fractielid, wethouder, bestuurslid, commissielid, steunfractielid, lijsttrekker en/of fractievoorzitter. In 35 gevallen is dat in de periode direct voorafgaand aan de oprichting.

In 32 van de 44 in 2018 nog actieve partijen is de oprichter en/of partijleider uit 2014 nog steeds actief (dat is inclusief partijen die dan inmiddels gefuseerd zijn). Gezien de jonge leeftijd van de partijen is dat wellicht minder opmerkelijk dan het op het eerste gezicht lijkt. Er zijn immers ook tien partijen waar de oprichters niet meer actief zijn. Van drie partijen hebben we niet kunnen achterhalen of de oprichters nog actief zijn. De cijfers over het lijsttrekkerschap zijn vergelijkbaar. In 27 partijen is de lijsttrekker uit 2014 ook in 2018 de lijsttrekker. Van drie partijen is het niet bekend.

Voor 43 van de succesvolste lokale nieuwkomers kunnen we constateren dat ze een min of meer brede agenda hebben. Slechts drie zijn als single-issue-partij te kenmerken. Daarnaast kunnen vier partijen in 2014 als protestpartij worden gekenmerkt. In een van de drie gevallen is de single-issue-partij ook een protestpartij. Zeven nieuwkomers willen expliciet op een andere manier politiek bedrijven. Het gaat dan om zaken als een 'andere moraal' of een 'cultuuromslag'. Voor wat betreft de mate van populisme hebben we geen data voor 2014, enkel voor 2018. Daaruit blijkt dat de verkiezingsprogramma's van de succesvolste nieuwkomers in dat jaar een stuk minder anti-elitair zijn dan de gemiddelde lokale partij in dat jaar, maar – net als alle lokale partijen – wel meer anti-elitair dan die van de lokale afdelingen van landelijke partijen.³

3 Met dank aan het onderzoek van Simon Otjes (2021) en zijn bereidheid zijn data voor deze analyse beschikbaar te stellen.

Na hun verkiezingsoverwinning in 2014 loopt de ontwikkeling van de succesvolste lokale nieuwkomers uiteen. In totaal hebben 17 van de 46 nieuwkomers tussen 2014 en 2018 bestuurd, waarvan 13 de gehele periode.⁴ Van de tien nieuwkomers die in 2014 ook de grootste partij in de gemeenteraad werden, hebben er zeven bestuurd. Als we kijken naar de samenhang tussen het besturen van de nieuwkomer en de coalitie in de periode voor 2014, zijn de conclusies niet eenduidig. Na de verkiezingen van 2014 verloor de coalitie in 33 van de 44 gemeenten haar meerderheid.⁵ Toch ging maar in elf daarvan de nieuwkomer meebesturen. Anderzijds was het ook niet per definitie zo dat als een coalitie de meerderheid behield, de nieuwkomer niet meedeed. In vijf van de elf gemeenten waar de coalitie van 2010 na 2014 een meerderheid behield, nam de lokale nieuwkomer namelijk (de volledige periode of een deel van de periode) deel aan de coalitie. Ondanks de keuze (of mogelijkheid) om al dan niet te besturen weten de meeste nieuwkomers hun electorale succes in 2018 niet vast te houden. Om te beginnen zijn van de 46 nieuwe partijen uit 2014 er in 2018 nog 38 actief. Dit heeft te maken met gemeentelijke herindelingen, wat maakt dat zes partijen fuseren en twee partijen worden opgeheven. Van de overgebleven 38 partijen ontvangen 24 partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 een minder hoog percentage van de stemmen, al verloor geen enkele partij meer dan de helft van het aandeel stemmen uit 2014.⁶ Dat geldt zowel voor partijen die bestuurd hebben als partijen die in de oppositie zaten. Het aantal partijen dat na 2018 deelneemt aan het college stijgt wel, van 37 procent (17 van de 46 partijen) naar 55 procent (21 van de 38 partijen).

Tabel 3 De politiek-bestuurlijke ontwikkeling van de succesvolste nieuwe lokale partijen uit 2014

Nieuwe lokale partij met meer dan 10% van de stemmen in 2014: 46 partijen (100%)					
Coalitiedeelname 2014-2018: 17 partijen (37%)			Geen coalitiedeelname 2014-2018: 29 partijen (63%)		
Coalitie + electoraal succes 2018: 5 partijen (11%)	Coalitie + electoraal verlies 2018: 9 partijen (20%)	Coalitie + gefuseerd of opgeheven: 3 partijen (7%)	Geen coalitie + electoraal succes 2018: 10 partijen (22%)	Geen coalitie + electoraal verlies 2018: 14 partijen (30%)	Coalitie + gefuseerd of opgeheven: 5 partijen (11%)

- 4 Zes partijen hebben deelgenomen aan de coalitie voor of na een coalitiebreuk in de periode 2014-2018. Eén partij nam alleen deel aan de eerste coalitie en keerde na de breuk niet meer terug in de coalitie. Het tegenovergestelde deed zich voor bij drie andere partijen; zij namen wel deel aan de tweede coalitie, waar ze bij de eerste formatie buiten de boot vielen. Er zijn ook twee gemeenten waarbij de succesvolle nieuwkomers deelnamen aan de coalitie voor én na de breuk (en de gehele periode bestuurd hebben).
- 5 We hebben hiervoor gekeken naar de coalities die zich na de verkiezingen van 2010 hebben gevormd. Eventuele coalitiewisselingen gedurende de bestuursperiode zijn niet meegenomen.
- 6 Het kijken naar percentages geeft overigens niet altijd het volledige beeld, met name als er tussen 2014 en 2018 een herindeling plaatsvond. Zo zakte NZLokaal in 2018 van 26 naar 19 procent van de stemmen, maar steeg de partij in absolute aantallen van 1839 naar 3457 stemmen.

5 Resultaten (deel 2): een verdieping op basis van twaalf casestudies

Over de oprichters

De meeste oprichters van de succesvolste lokale nieuwkomers zijn geen onbekenden in de lokale politiek van hun gemeenten. Integendeel, de meesten hebben er een achtergrond in, bijvoorbeeld omdat ze een of meerdere perioden raadslid, wethouder of in een enkel geval Statenlid zijn geweest voor een landelijke partij. Wat veel oprichters/lijsttrekkers ook gemeen hebben, is een actieve rol in de lokale gemeenschap. Hoewel ze niet allemaal zijn geboren en getogen in de plaats waar ze nu politiek bedrijven, zijn veel van hen door het verenigingsleven, zoals de sport- of wijkvereniging, daar inmiddels wel plaatselijke bekenden. Verder valt op dat het vrijwel allemaal mannen zijn, de meeste vijftig jaar of ouder, een enkeling is jonger. Dat is vergelijkbaar met eerder onderzoek (Euser, 2009). Ze hebben tijd en meestal ook de financiële mogelijkheden om een eigen partij te starten.

Over de oprichting

De kennismaking met de lokale politiek bevalt de latere oprichters van lokale partijen doorgaans matig. Ze storen zich aan de manier waarop de meeste partijen politiek bedrijven. Het gaat dan met name om het functioneren van colleges, gesteund door (soms breder dan noodzakelijke) raadsmeerderheden. Niet zelden vallen in de interviews kwalificaties als ‘ingeslapen zootje’, ‘de gemeenteraad was een gezelligheidsvereniging’, ‘iedereen was het met elkaar eens’ en ‘ze konden het wel onderling regelen’. De onvrede over het functioneren van de lokale politiek wordt door verschillende oprichters geïllustreerd met enkele concrete lokale onderwerpen of beleidsvoornemens waar ze het mee oneens zijn, zoals het aansturen op een gemeentelijke herindeling, de herinrichting van een bepaalde kern of het sluiten van bepaalde voorzieningen, zoals de bibliotheek of een zwembad. Dat is dan vaak de directe aanleiding om de al langer sluimerende onvrede om te zetten in het oprichten van een nieuwe partij.

‘Ik ergerde me aan bepaalde dingen die ze hier deden. Het was ook een gesloten clubje. Het was altijd hetzelfde. De verkiezingen waren voor de vorm bij wijze van spreken. Toen dacht ik bij mezelf – de aanleiding was [een bepaald gemeentelijk project] – “wat vreten ze nou toch allemaal uit hier?” (...) Ik kon het niet [meer] aanzien.’

Veel van de oprichters sparen in hun kritiek ook hun eigen landelijke partij niet. Enkele oprichters geven aan lang lid te zijn (geweest) van die partij, maar zich niet meer in de landelijke en lokale partijlijn te herkennen. Bij enkele oprichters is de directe aanleiding voor het oprichten van een lokale partij overigens (ook) persoonlijk. Ze worden – in hun ogen vaak als (in)direct gevolg van hun kritiek – op een lage plaats op de kandidatenlijst gezet. Dat maakt het oprichten van een nieuwe partij ook min of meer noodzakelijk om een betekenisvolle rol in de lokale politiek te kunnen blijven spelen. Als ze vervolgens het besluit hebben genomen een eigen partij op te richten, zoeken de oprichters in hun eigen netwerk naar (kandidaat-raads)leden. Zo benaderen ze mensen uit hun netwerk die niet politiek actief zijn (geweest), maar van wie ze inschatten dat ze dit mogelijk zouden willen en

kunnen. Daarnaast benaderen ze mensen die in het verleden al wel politiek actief zijn geweest of die mogelijk politiek geïnteresseerd zijn, bijvoorbeeld omdat ze zich in een ingezonden brief in het plaatselijke krantje kritisch over de lokale politiek uitlieten of hebben ingesproken in de gemeenteraadsvergadering.

‘In elk dorp hebben we gekeken “is daar iemand te motiveren om mee te doen”. (...) Ik heb natuurlijk mensen benaderd die een goede achtergrond hebben, met een positieve vibe in het dorp, maatschappelijk actief, mensen die toegankelijk zijn, met een goede opleiding, communicatief sterk zijn.’

Op die manier ontstaat een relatief kleine groep van mensen, meestal niet meer dan vijf tot tien personen, een enkele keer rond de twintig, die elkaar rondom een gezamenlijk doel – soms niet concreter dan ‘het moet anders’ – weten te vinden. De overleggen van die gezelschappen zijn informeel en vinden vaak bij iemand aan de woon- of keukentafel plaats. Daar wordt dan bepaald wat de inhoudelijke standpunten en koers van de partij moeten worden.

Ideologische positie

In enkele gevallen waarbij de oprichter of (groot deel van de) oprichters uit een voormalige landelijke partij komen, kent de lokale partij inhoudelijke standpunten die met de standpunten van die partij enigszins overeenkomen. In veel andere gevallen is de groep oprichters meer divers en is er aanvankelijk enkel gedeelde onvrede over de huidige manier van politiek bedrijven door de zittende partijen of de beslissingen rondom enkele concrete onderwerpen. De meeste lijsttrekkers benadrukken dat de partij niet op een ideologie is gebaseerd. Dat blijkt over het algemeen niet hinderlijk voor het bepalen van standpunten. De oprichters geven aan dat ze via praten en overleggen meestal wel tot gezamenlijke standpunten voor alle relevante lokale onderwerpen komen. De enkele pijnpunten die dan overblijven, worden zo geformuleerd dat iedereen zich er (op dat moment) in kan vinden. Sommige partijen geven aan afwijkende standpunten te hebben ten opzichte van vrijwel alle andere partijen die op dat moment in de gemeenteraad zitten. Vaak betreft het dan zaken als de ontwikkeling van een centrum of het standpunt over intergemeentelijke samenwerking.

Partijorganisatie

Veel van de succesvolste nieuwkomers hebben hun partij formeel pas in 2013 opgericht. Dat betekent dat ze niet veel tijd hebben gehad voor zaken als het verzamelen van handtekeningen of het schrijven van de statuten. Dat soort verplichtingen wordt over het algemeen pragmatisch aangepakt. Voor het schrijven van de statuten geven de meeste oprichters aan enkele bestaande statuten van lokale partijen te hebben opgezocht en daaruit te hebben overgenomen wat ze aansprak. Van een omvangrijk opgetuigde partijorganisatie is op dat moment doorgaans geen sprake. Wel stellen de meeste partijen zich open voor leden. De scheiding tussen bestuur en fractie wordt in de verschillende lokale partijen verschillend gehanteerd. In de meeste partijen is een overstap van bestuur naar fractie mogelijk. Dat vindt niet iedereen wenselijk, maar is volgens de oprichters enigszins noodzakelijk;

het is al moeilijk genoeg om goede mensen te vinden die raadslid willen worden, het opleggen van (te veel) hindernissen past daar niet bij. De rol die het bestuur in de partij speelt, wisselt. Bij sommige partijen spelen het bestuur of enkele bestuursleden een belangrijke rol in het sussen van interne conflicten. Bij andere partijen is het bestuur juist de aanleiding van een conflict, bijvoorbeeld een bestuurslid dat zelf wethouder wil worden. Voor wat betreft beslissingen rondom personen, zoals over kandidaat-wethouders en kandidaat-raadsleden, legt het partijbestuur een voordracht voor aan de leden. Dat neemt niet weg dat in de voorfase daarvan de oprichter/lijsttrekker in sommige partijen al dan niet achter de schermen een belangrijke rol speelt.⁷ Een laatste aspect van de organisatie is het trainen en opleiden van (kandidaat-)raadsleden. Verschillende partijen geven aan daar geen middelen voor te hebben en verwijzen soms naar de lokale afdelingen van landelijke partijen, die dat voordeel wel hebben. Enkele nieuwkomers geven aan zelf trainingen te organiseren en te verzorgen. Dat beschouwen ze als tijdsintensief, maar belangrijk.⁸ Het zorgt naar eigen zeggen voor meer professionaliteit, leden die bij de partij passen en daardoor minder ‘gedoe’ binnen de partij.

‘Als ik er met terugwerkende kracht naar kijk (...) vind ik dat we alleen mensen op de lijst moeten hebben, in ieder geval voor de verkiesbare plaatsen, die al een aantal jaren meelopen [en geen] mensen die net, vlak van tevoren, opportunistisch lid van de partij worden.’

De gemeenteraadsverkiezing van 2014

De meeste oprichters/lijsttrekkers geven aan dat ze de verkiezingen wonnen door een combinatie van de door kiezers gewenste nieuwe ‘frisse wind’ in de (lokale) politiek, al dan niet vertaald in de concrete standpunten van de partij, en het hebben van enkele stevige stemmentrekkers op de lijst (waaronder vaak zijzelf). Het omzetten van onvrede in nieuw perspectief (‘hoe moet het dan wel’) in combinatie met mensen op de lijst die bekend zijn en zich hiervoor inzetten, lijkt een gemeenschappelijk kenmerk van de succesvolste nieuwkomers. Vaak is de oprichter in een van de kernen bekend en dan zoeken de oprichters ook bekende personen uit de andere kernen, alsook enkele vrouwen die op verkiesbare plaatsen kunnen en willen staan. Alle partijen geven aan stevig campagne te hebben gevoerd. Ze kunnen daarbij steunen op de inzet van de enthousiaste kleine groep mensen die zich aan de nieuwe partij verbindt. Een zichtbare campagne is belangrijk. De partijen zijn immers nieuw en moeten bekendheid krijgen. Ze profiteren niet van de naamsbekendheid en steun van een landelijke partij, wat de noodzaak tot profileren vergroot. Positieve media-aandacht, een goede relatie met de media en daarin actief investeren helpen daarbij. Verder hebben de meeste nieuwkomers een campagnebudget van om en nabij de 5000 euro. Omdat nieuwe partijen nog geen inkomsten hebben door met name de afdracht van zittende raadsleden en wethouders, wor-

7 Dat wijkt waarschijnlijk niet veel af van de praktijken in lokale afdelingen van landelijke partijen (Van Ostaaijen, 2014; Wagenaar & Van Ostaaijen, 2018).

8 De wens tot meer trainingsmogelijkheden wordt door veel betrokkenen bij lokale partijen gedeeld (ProDemos, 2018).

den deze bedragen vaak bijeengebracht door de oprichter/lijsttrekker of enkele sympathisanten.

Het functioneren in de lokale politiek

Doordat de succesvolste nieuwkomers allemaal met meer dan tien procent van de stemmen de raad binnenkomen, schudden ze de bestaande politieke verhoudingen in meer of mindere mate op. De reactie vanuit de bestaande politieke partijen daarop wisselt. Hun opstelling bij de coalitieonderhandelingen is daarvoor een graadmeter. In de meeste gevallen wordt de nieuwe partij – als ze in 2014 de grootste worden – het initiatief gegund. Maar lang niet alle lokale nieuwkomers gaan besturen. De verhouding met de andere partijen kan daarvoor een reden zijn. Allereerst is de oprichter van de nieuwe partij vaak een oude bekende uit de lokale politiek. En het kan zijn dat er persoonlijk leed speelt en men de nieuwelingen (met name de lijsttrekker) het besturen of het wethouderschap niet gunt (zie ook Euser, 2009). Sommige oprichters/lijsttrekkers hebben zich verbaal stevig uitgelaten over de lokale politiek of specifieke partijen en personen daarbinnen – veel oprichters worden als verbaal vaardig gezien en hebben bij collega-raadsleden (snel) een reputatie als vervelende, maar eveneens handige *debater*. Dit kan tot gevolg hebben dat ze niet het initiatief mogen of kunnen nemen, buiten de coalitie of in sommige gevallen zelfs buiten besprekingen worden gehouden.⁹

‘De [coalitiepartijen] hebben niet eens met ons overlegd. Ze kwamen gewoon melden: we hebben weer een coalitie gevormd en gaan verder zoals we deden. Dus de coalitievorming is volledig aan ons voorbij gegaan.’

De nieuwkomers die gaan besturen, hebben enerzijds als voordeel dat ze hun verkiezingsbeloften kunnen waarmaken. Anderzijds krijgen ze vrij direct te maken met het sluiten van compromissen. Terwijl ze in het college werken aan het uitvoeren van bepaalde beloften, werken ze tegelijkertijd mee aan beleid dat daar tegenin gaat. De bestuurders gaan daar pragmatisch mee om. Ze geven aan dat ze dat doen om andere verkiezingsbeloften wel te kunnen realiseren of omdat ze zien dat het (inmiddels) toch goed beleid is. De meeste nieuwkomers die hebben bestuurd, als ook die in de oppositie, leiden electoraal verlies in 2018. Bij de uitzonderingen daarop lijken de volgende factoren in wisselende samenstelling aanwezig: eenheid in de partij of althans geen voor de samenleving zichtbaar ‘gedoe’, zichtbaar en aantrekkelijk voor inwoners, duidelijk iets bereikt hebben en dat ook in de samenleving kunnen overbrengen. Voor de 29 nieuwkomers die na 2014 in de oppositie belandden, zouden met name die eerste twee ook haalbaar moeten zijn. Zeker het feit dat ze geen compromissen hoeven te sluiten, maakt dat ze als partij en fractie een eenheid (kunnen) blijven. Bovendien kunnen ze ook beweren dat hun oorspronkelijke kritiek op de min of meer gesloten gevestigde orde klopt: ze zijn buiten de macht gehouden.

9 Zoals we in paragraaf 4 hebben gezien, stijgt het aantal partijen dat bestuurt van 37% in 2014 naar 55% in 2018. Eén mogelijke interpretatie hiervan is dat veel van de nieuwkomers na vier jaar meedoen in de lokale politiek door de andere politici (meer) geaccepteerd zijn.

Het functioneren in de lokale samenleving

De succesvolste nieuwkomers hebben geen toverformule voor burgerbetrokkenheid. De meeste nieuwkomers geven aan dat het lastig is om nieuwe mensen te betrekken bij de lokale politiek en zeker om ze actief te laten worden. De meeste partijen zien door de jaren heen ook een lichte daling in het ledenaantal. Dat neemt niet weg dat veel nieuwkomers wel stevig investeren in contacten met de lokale samenleving. Veel van de nieuwkomers willen ook na de verkiezingen van 2014 zichtbaar zijn en laten zich zien in de samenleving. De nieuwkomers beseffen dat ze zich moeten invecchten en proberen veel te communiceren en te laten zien wat ze doen. Sommige partijen gaan standaard in die vier jaar de verschillende wijken of dorpen langs en bellen dan bij de huizen aan. Veel griffiers zien die intensieve contacten ook en zien daarin een verschil met de gevestigde partijen. Ze zien de (oprichters van de) nieuwe partijen meer dan de al bestaande partijen een ombudsrol op zich nemen.

'Het gebeurt niet in die raadszaal. De goodwill haal je niet in de raadszaal. Want daar komt geen hond. Die haal je in de samenleving. Dus daar moet je zijn als volksvertegenwoordiger.'

Vergelijking met de niet-succesvolle partijen

Als we de resultaten van de succesvolste nieuwkomers vergelijken met de niet-succesvolle nieuwkomers, vallen enkele overeenkomsten en verschillen op. Allereerst worden ook de niet-succesvolle partijen doorgaans geleid door mensen met ervaring in de (lokale) politiek. Voor wat betreft hun maatschappelijke bekendheid beschikken we over minder informatie. Die lijkt wat kleiner, maar hier speelt gemeentegrootte waarschijnlijk een rol: het is in de doorgaans grotere gemeenten van de niet-succesvolle partijen lastiger om bij een groot deel van de lokale samenleving bekend te zijn en daarmee het benodigd aantal absolute stemmen voor een (eerste) raadszetel te behalen. De reden waarom de partijen worden opgericht, lijkt in eerste instantie niet veel af te wijken van die van de succesvolste: onvrede speelt een belangrijke rol, maar met enige voorzichtigheid lijkt de reden van de oprichting wat dichterbij de persoon of interesse van de oprichter te liggen, zoals wrok over het vertrek bij een andere partij of de voortzetting van een specifieke belangenvereniging. De oprichters gaan vervolgens op dezelfde manier te werk als de succesvolste partijen: ze zoeken in hun netwerk naar mensen die mee kunnen doen. Vrijwel allemaal geven ze aan een verkiezingsprogramma te hebben, maar vergeleken met de succesvolle nieuwkomers lijken de thema's wat algemener van aard. Enkele voorbeelden uit de interviews: 'meer zeggenschap voor de burger', 'mensen in armoede en eenzaamheid extra helpen hieruit te komen', 'groene energie en woningbouw voor de jeugd' en 'in overleg proberen te zoeken naar een oplossing voor welke situatie dan ook'. De reden waarom deze nieuwkomers naar eigen zeggen geen zetels hebben gehaald, is divers. Er valt geen algemene lijn uit te destilleren. Een greep uit de gehoorde redenen: de grote concurrentie van andere partijen, een tekort aan middelen, een te laag opkomstpercentage, te weinig of negatieve media-aandacht en te weinig kwaliteit bij de medeoprichters. Ook bewandelen de niet-succesvolle lijsttrekkers na de verkiezingen verschillende wegen. Een deel

stapt gedesillusionneerd uit de politiek en een ander deel sluit zich – met wisselend succes – aan bij een andere partij. In veruit de meeste gevallen is de partij waarmee in 2014 geen zetel werd behaald, in 2020 niet meer actief.

Theoretische reflectie

Als we terugkijken naar het eerder gepresenteerde theoretisch kader en kijken welke factoren nu opvallen, dan lijkt een combinatie van ‘context’ – vooral gemeentegrootte – en ‘oprichter’ het meest van belang. Het is met name de rol van de oprichter/lijsttrekker en zijn persoonlijke netwerk dat voor de verkiezing is ingezet, dat voor de toetreding en overleving het meest relevant is. Daarnaast is het opvallend dat de succesvolste lokale nieuwkomers vooral in kleine gemeenten voorkwamen. Na de verdiepende interviews was dat echter verklaarbaarder. Veel nieuwe partijen moeten het van hun bekendheid en persoonlijke netwerken hebben. Aangezien je in kleinere gemeenten in absolute zin veel minder stemmen voor een raadszetel nodig hebt, kan een goed persoonlijk netwerk – al is het maar in één kern – vrij gemakkelijk een of meerdere zetels verschil maken.¹⁰ Ook valt op dat in verschillende gemeenten in 2010 en/of 2014 partijen zijn verdwenen, wat mogelijk electorale ruimte gaf voor een nieuwe partij. In sommige gevallen – we weten niet precies hoeveel – is de relatie ook directer, bijvoorbeeld dat (een deel van) de fractieleden van de opgeheven partij de nieuwe partij oprichten. Dergelijke contextfactoren willen we ook niet te groot maken. Er zijn meerdere voorbeelden van gemeenten waar het speelveld lange tijd stabiel was, maar waar toch ruimte bleek voor een nieuwe (lokale) partij. Desalniettemin lijken deze contextuele factoren bij te dragen aan het succes, mits er een oprichter is die daarvan weet te profiteren. Vaak zijn dat al actieve politici (of mensen die dat in het verleden zijn geweest). Zij weten hoe het politieke spel werkt. Zij slagen erin het gevoel van de samenleving te verwoorden en daaromheen genoeg mensen te mobiliseren (soms niet meer dan 10-15) om daar electorale munt uit te slaan. Opvallend genoeg lijkt de partijorganisatie een ondergeschikte rol te spelen, terwijl dat juist in de internationale literatuur – vaak over landelijke partijen – een belangrijke rol speelt. Daaruit blijkt dat de succesvolste partijen vaak succesvol zijn omdat ze erin zijn geslaagd een partijorganisatie op te bouwen die de partij minder afhankelijk maakt van de voorkeuren van een of enkele leden/oprichters. In ons onderzoek zagen we echter nog een groot aantal oprichters die na zes jaar nog steeds een dominante rol in de partij en de belangrijke beslissingen daarvan spelen. Misschien speelt partijorganisatie op lokaal niveau een kleinere rol, maar het kan ook te maken hebben met het feit dat de in dit onderzoek onderzochte partijen relatief nieuw zijn. Op de langere termijn en/of als de oprichter wegvalt, kan dan alsnog blijken dat een stabiele partijorganisatie van essentieel belang is. Bovendien hebben we met name in het bureauonderzoek over de partij-opbouw (budgetten, ledenontwikkeling, aantal afsplitsingen) weinig kunnen vinden.

10 Zo had je in Schiermonnikoog 72 stemmen nodig voor een raadszetel, en in Amsterdam 7061 (verkiezing 2018).

6 Conclusies

We zijn dit onderzoek begonnen met wat we hebben genoemd de ‘succesvolste lokale nieuwkomers’. In 2014 zijn 46 nieuwkomers met minstens tien procent in de gemeenteraad gekomen. Een belangrijk gemeenschappelijk kenmerk is dat zij onvrede over de lokale politiek op een aansprekende manier verwoorden en kiezers perspectief bieden (‘hoe moet het dan wel’). Ze doen dat met mensen op de lijst die in de kernen bekend zijn en zich actief inzetten. Van de onderzochte factoren bleek leiderschap van de partij daarvoor een belangrijke succesfactor. Bij de partijen die hun resultaat uit 2014 in 2018 zelfs nog overtreffen, zijn de volgende factoren in wisselende samenstelling aanwezig: eenheid in de partij of althans geen voor de samenleving zichtbaar ‘gedoe’, zichtbaar en aantrekkelijk voor inwoners, duidelijk iets bereikt hebben en dat ook in de samenleving kunnen overbrengen. De meeste oprichters van de succesvolste nieuwkomers weten hoe de lokale politiek werkt omdat ze er jaren in actief waren, of ze leren snel het spel goed te spelen en genieten daardoor enige bekendheid of zelfs beruchtheid bij collega-raadsleden. Deze oprichters/partijleiders zijn te beschouwen als intermediairs tussen ‘straat’ en ‘raad’, tussen leefwereld en systeemwereld. Ze brengen onvoldoende vertegenwoordigde opvattingen van de straat in de raad en zijn daarmee een aanvulling op het bestaande lokale partijenstelsel.

Daarnaast vallen enkele resultaten in het bijzonder op. Allereerst ontstaan vanuit de meeste lokale nieuwkomers uit landelijke partijen. Maar liefst 41 van de 46 succesvolste nieuwkomers zijn opgericht door personen die al in de (lokale) politiek actief waren, vrijwel allemaal voor een lokale afdeling van een landelijke partij. In de jaren voorafgaand aan de oprichting van de nieuwe partij hebben ze gaandeweg steeds meer (mentale) afstand van hun landelijke partij genomen. Ze geven aan dat de oprichting van de lokale partij deels voortkomt uit het in hun ogen disfunctioneren van die landelijke partij(en) die op een te afstandelijke manier politiek bedrijven en besluiten nemen waar een deel van de samenleving zich niet in herkent.

Ten tweede bleek de context van de lokale partij, met name de gemeentegrootte, een relevante factor. De meeste nieuwkomers komen uit relatief kleine gemeenten. Driekwart van de 46 succesvolste nieuwkomers uit 2014 breekt door in een gemeente met maximaal 40.000 inwoners. De meeste niet-succesvolle nieuwkomers zijn dat vooral in gemeenten met meer dan 100.000 inwoners. In kleine gemeenten is het doorgaans gemakkelijker om, bijvoorbeeld via het verenigingsleven, bij een relatief groot deel van de lokale samenleving bekend te zijn (of te worden).

Ten derde kunnen de nieuwkomers als een vorm van tegenmacht worden beschouwd. Onvrede met de lokale politiek of onvrede over het functioneren van bepaalde partijen is bij de succesvolste lokale nieuwkomers de belangrijkste reden voor oprichting. Als de nieuwe partij vervolgens met een groot stemmenpercentage in de gemeenteraad komt, is dat een duidelijk en stevig signaal voor de gevestigde orde. Als bestaande partijen in de perceptie van de kiezer (de belangen van) een groot deel van de samenleving uit het oog verliezen, is deelname van nieuwkomers een manier om dat aan te geven en tot op zekere hoogte te herstellen, zeker in een stelsel met lage kiesdrempels als het Nederlandse. De winst van de nieuwkomer

betekent overigens niet dat alles gelijk verandert. Ook dat hoort bij ons systeem en onze cultuur; als ze gaan besturen, merken nieuwkomers dat hooguit slechts een deel van de standpunten te verwezenlijken is en vrij snel sluiten ze zelf ook compromissen.

Ten slotte zijn er ondanks verschillen tussen lokale partijen en lokale afdelingen van landelijke partijen ook overeenkomsten. Zo werken de succesvolste nieuwkomers ook in verenigingsvorm met een – in theorie – op afstand staand bestuur en betalende leden en nemen ze standpunten op vrijwel alle lokale beleidsterreinen in; het zijn dus vrijwel nooit single-issue-partijen. En net als de meeste andere partijen zijn ze bekend met dalende ledenaantallen en de moeite die het kost om inwoners bij partij en politiek te betrekken. En ook een kenmerkende eigenschap van de succesvolste partijen, het afzetten tegen de bestaande lokale politiek, wordt in sommige gevallen na verloop van tijd een minder onderscheidend kenmerk. Soms is dat door gewenning, soms bewuster om te laten zien dat ze een acceptabele coalitiepartner zijn.

7 Aanbevelingen

Aanbevelingen voor lokale partijen

Voor lokale partijen leiden deze resultaten tot drie aanbevelingen. Als eerste het nadenken over hoe ze naast het tonen van onvrede ook een alternatief kunnen bieden. Onvrede alleen is geen garantie voor succes. Ook veel niet-succesvolle lokale partijen kennen immers onvrede als reden voor hun oprichting. Het lijkt erop dat de succesvolste nieuwkomers erin slagen om de onvrede te richten op onderwerpen die een groot deel van de samenleving aanspreken en waar de gevestigde partijen tot dat moment een ontoereikend antwoord op hadden (of min of meer eensgezind anders over dachten). De nieuwkomers hebben een alternatief en dragen dat enthousiast uit, met mensen die bekend zijn in de samenleving.

Een tweede ontwikkeling om over na te denken is die van afkeer naar aanpassing. Veel van de succesvolste nieuwkomers komen in de raad na zich in meer of mindere mate tegen de al zittende partijen te hebben afgezet. Dat kan de in de raad bestaande verhoudingen stroef maken. Sommige nieuwkomers krijgen in de coalitie-onderhandelingen een eerlijke kans, maar soms worden ze door zittende partijen afgetroefd of buitenspel gezet. Ze winnen de verkiezingen, maar verliezen de onderhandelingen. Het is daarom de kunst de oorspronkelijke aantrekkingskracht, voor een deel gestoeld op de belofte het anders te doen, in de samenleving te behouden en tegelijkertijd in zekere mate onderdeel van de lokale politiek te worden. Als de nieuwkomer zich constructief opstelt, is de kans om over vier jaar alsnog (of weer) te besturen groter.

Een laatste ontwikkeling om over na te denken is die van pragmatisme naar professionaliteit. De nieuwe partijen beginnen wat amateuristisch. De oprichters leggen eigen geld in, zoeken naar sympathisanten uit hun eigen netwerk en bedenken vaak aan de keukentafel iets wat tot een programma moet leiden. En in die eerste jaren lijkt dat voldoende. Er ontstaat, misschien wel versterkt door dat amateuris-

me, een band tussen deze groep 'pioniers'. De oprichter is in veel partijen de onomstreden leider en kan conflicten in de kiem smoren. Dit lijkt in tegenspraak met internationale literatuur over het succes van nieuwe partijen, waarin het belang van een stevige partijorganisatie en partij-institutionalisering wordt benadrukt. Er moet juist worden voorkomen dat een of enkele leden dominant zijn, zodat de partij meer is dan een om een persoon draaiende beweging. We menen dat beide constateringën elkaar niet per se tegenspreken. De partijen in ons onderzoek zijn relatief nieuw, wat van invloed kan zijn op de geconstateerde eenheid: de tijd voor conflicten is dan simpelweg te beperkt geweest. Die gedachte wordt versterkt doordat in enkele partijen na hun tweede verkiezingsdeelname (2018) barsten ontstaan, bijvoorbeeld als prominente partijleden wegvallen of worden uitgedaagd door nieuwe mensen met ambitie. In die gevallen lijkt een stevige organisatie het uiteenvallen van de partij te kunnen voorkomen. De nieuwkomers zouden daarom tijdig moeten nadenken over hoe ze hun partij ook op lange termijn stabiel en professioneel kunnen houden en daarvoor te investeren in een solide zelfstandig van de oprichter functionerende partijorganisatie, inclusief training en coaching voor (kandidaat-raads)leden.

Aanbevelingen voor de lokale politiek en bestaande partijen

Veel van de oprichters geven aan dat ze ontevreden waren over de manier waarop in hun gemeente aan politiek werd gedaan. In zekere zin is de succesvolle entree van de nieuwe partij vanuit dat perspectief de les die gevestigde partijen moeten leren. Sommige oprichters hebben aangegeven dat ze niet de lokale politiek in zouden zijn gegaan als de gevestigde orde responsiever zou zijn geweest ten aanzien van de onvrede. Omdat de oprichters ook (deels) uit persoonlijke motieven de partij hebben opgericht, is het niet zo dat met een andere aanpak van de gevestigde partijen alle nieuwkomers niet meer zouden meedoen. Maar het lijkt zeker zo dat enkele successen van de nieuwkomers te voorkomen waren geweest als de bestaande partijen meer gevoel voor die onvrede zouden hebben gehad en op basis daarvan ook hadden gehandeld, waaronder het bieden van alternatieven voor door delen van de samenleving ongewenste maar binnen de gemeenteraad breed gedeelde politieke standpunten.

Daarnaast minder een les, maar zeker een uitdaging is de lokale politiek aantrekkelijker te maken voor mensen die daar het verst van af staan. De nieuwkomers slaan erin mensen te bereiken die voorheen geen rol hadden in de lokale politiek en daarin ook niet geïnteresseerd waren. Dat is winst, maar het (sociaal-demografische) profiel van veel oprichters en de mensen in hun netwerk verschilt niet veel van dat van de gemiddelde burgemeester, wethouder, raadslid en inwoners die meedoen met participatietrajecten: veelal oudere hoogopgeleide mannen (Van Ostaaijen, 2018). En hoewel goede representatie geen sociaal-demografische verwantschap vereist, zouden verschillende aanwezige groepen of 'netwerken' in een lokale samenleving in de gemeenteraad vertegenwoordigd moeten zijn (Van Ostaaijen, 2016). Dat betekent deels een grotere deelname van jongeren, vrouwen en mensen met buitenlandse achtergrond. Dat is een grote uitdaging voor de kleine groep politiek actieve mensen in elke gemeente, of ze nu van een lokale of landelijke partij afkomstig zijn.

Literatuur

- Beyens, S., P. Lucardie & K. Deschouwer, 'The life and death of new political parties in the low countries', *West European Politics*, 2016/2, p. 257-277.
- Bolleyer, N. & E. Bytzek, 'New party performance after breakthrough. Party origin, building and leadership', *Party Politics*, 2017/6, p. 772-782.
- Bolleyer, N., J. van Spanje & A. Wilson, 'New parties in government. Party organization and the costs of public office', *West European Politics*, 2012/5, p. 971-998.
- Boogers, M.J.G.J.A., A. Lucardie & G. Voerman, *Lokale politieke groeperingen. Belangenbehartiging, protest en lokalisme*, Tilburg/Groningen: 2007.
- Deschouwer, K., *New parties in government. In power for the first time*, New York: 2008.
- Euser, B., *Lokale leiders. De opkomst van de geuzendemocratie*, Amsterdam: 2009.
- Euser, B., *Geuzen aan de macht. De doorbraak van lokale partijen*, Amsterdam: 2015.
- Heyerick, A., *Independent relics or heralds of party decline? The role of non-national lists in local politics*, proefschrift Universiteit Gent, Gent: 2016.
- Holtmann, E., 'Local lists in Europe', M. Reiser & E. Holtmann (red.), *Farewell to the party model? Independent local lists in East and West European countries*, Wiesbaden: 2008, p. 11-19.
- Jansen, G. & S.A.H. Denters, *Democratie dichterbij. Lokaal Kiezersonderzoek 2018*, Enschede/Den Haag: 2019.
- Jong, R. de, *Notitie Lokale Partijen in de databank Verkiezingsuitslagen* (verkregen na persoonlijke communicatie), Kiesraad, Den Haag: 2018.
- Krouwel, A. & P. Lucardie, 'Waiting in the wings. New parties in the Netherlands', *Acta Politica*, 2008/2-3, p. 278-307.
- Laroze, D., 'Party collapse and new party entry', *Party Politics*, 2019/4, p. 559-568.
- Lucardie, P., 'Prophets, purifiers and prolocutors. Towards a theory on the emergence of new parties', *Party Politics*, 2000/2, p. 175-185.
- Meer, T. van der & H. van der Kolk, *Democratie dichterbij. Lokaal kiezersonderzoek 2016*, Ministerie van BZK, Den Haag: 2016.
- Ostaaijen, J.J.C. van, *Bevlogen en begrensd. Een analyse van de gemeenteraadsverkiezingen 2014*, Tilburg: 2014.
- Ostaaijen, J.J.C. van, *Hard naar het college, zacht naar de samenleving. Op zoek naar een nieuwe verbindende rol van de gemeenteraad*, Den Haag: 2016.
- Ostaaijen, J.J.C. van, *Tussen eerste overheid en tweederangsdemocratie. Het functioneren van de lokale democratie in Nederland*, Den Haag: 2018.
- Ostaaijen, J.J.C. van, *Lokale partijen in Nederland. Een overzicht van kennis over lokale partijen 2002-2019*, Tilburg: 2019.
- Ostaaijen, J.J.C. van, M. Epskamp & M. Dols, *Verbetering op komst. Een verkenning naar een effectieve gemeentelijke inzet van communicatiemiddelen voor de opkomst bij lokale verkiezingen*, Tilburg: 2016.
- Ostaaijen, J.J.C. van, M. Peeters & S. Jennissen, *Bekend op straat en in de raad. Verkennend onderzoek naar de succesfactoren van nieuwe lokale politieke partijen*, Tilburg: 2020.
- Ostaaijen, J.J.C. van, M. Peeters & S. Jennissen, 'Bekend op straat en in de raad. Verkennend onderzoek naar de succesfactoren van nieuwe lokale politieke partijen', J.J.C. van Ostaaijen (red.), *Lokale partijen in de praktijk. Een overzicht van kennis over het functioneren van lokale partijen in Nederland*, Den Haag: 2021, p. 60-70.
- Ostaaijen, J.J.C. van, S. van Zuydam & M. Epskamp, 'How to improve local turnout. The effect of municipal efforts to improve turnout in Dutch local elections', *Politics of the Low Countries*, 2019/3, p. 160-181.
- Otjes, S.P., 'Going local. Voting for independent local parties in the Netherlands 1986-2010', *Local Government Studies*, 2019/1, p. 1-25.

- Otjes, S.P., 'Waar staan lokale partijen? De ideologische positionering van lokale partijen', J. van Ostaaijen (red.), *Lokale partijen in de praktijk*, Den Haag: 2021, p. 36-44.
- Pedersen, M.N., 'Towards a new typology of party lifespans and minor parties', *Scandinavian Political Studies*, 1982/1, p. 1-16.
- ProDemos, *Steun maar geen sturing. De ondersteuningsbehoefte van lokale politieke partijen*, Den Haag: 2018.
- Sikk, A., 'Newness as a winning formula for new political parties', *Party Politics*, 2011/4, p. 465-486.
- Wagenaar, C. & J.J.C. van Ostaaijen, *Achter de schermen bij de lokale verkiezingen van 2018*, Tilburg: 2018.